

JÄÄHYVÄISTARINOITA

Antti Eskola (1997)
Jäähyväisluentoja. Hanki ja jää, Helsinki. 189 s.

// Hän käy autokoulua. Tapaan hänet lumipyryssä Nokian tiellä. Sitten ajamme Tampereelle, istuudumme pimeään huoneeseen pimeässä ravintolassa, puhumme ilman sen kummempaa suunnitelmaa. Hän on nuorempi kuin minä, syntynyt vuonna 1934, Tampereen yliopiston sosiologian professori, syntynyt samassa Urjalassa kuin Väinö Linna, samassa Honkolan kartanossa kuin Linnakin." Katkelma ja kuvaus Antti Eskolasta on Jörn Donnerin (Uusi Maamikirja, 1967). 30 vuotta myöhemmin Eskola julkaisee kirjansa Jäähyväisluentoja Tampereen yliopiston täysinpalvelleena sosiaalipsykologian professorina. Tieteelliseen elämään mahtuu tutkimusta, oppikirjoja, pamfletteja ja kannanottoja.

Jäähyväisluentojen alussa Eskola tiivistää yliopiston opettajan työn ytimeksi lukemisen, havaintojen tekemisen ja ajattelemisen sekä kommentoinnin, puhumisen ja kirjoittamisen. Tähän ei ole mitään lisättävää. Kirja on jäsennelty niiden tieteenalojen tai intellektuaalisten keskusteluavaruuksien mukaan, joissa Eskola on toiminut ja kirjoittanut. Ensin on sosiologia, sitten psykologia ja lopuksi sosiaalipsykologia, edellisiä siltatieteenä.

Kirja on kirjoitettu kuten tämän tyyppiselle kirjalle sopii: ilman muita kuin muutamia tekstin

sisäisiä lähdeviitteitä. Siihen on sisällytetty hahmotelmia ja tiivistyksiä matkan varrelta, muistelmia ja yleistä ja yksityistä kokemusta hyödyntäen koko se aikakausi, jota yksittäinen, pitkään virassa toiminut professori on havainnoinut ja kirjannut ylös. Kirjaaminen on tarkkaa ja lähtee usein kerronnallisesti liikkeelle yksittäisestä havainnosta. Kirjoittaja tietää, että voidakseen ymmärtää ja arvioida ympärillään olevaa tiheästi, on tarkasteltava yksityiskohtia.

Esitellessään suomalaisen sosiologian kolmea vaikuttajaa (Suomalaisen sosiologian historia, 1992) Veronica Stolte-Heiskanen sanoo Eskolan kirjoittamistavan edustavan suomalaisessa kirjallisessa kulttuurissa ainutlaatuista lajia. Stolte-Heiskanen viittaa C. Wright Millsin kuvaukseen, joka hänen mukaansa osuu Eskolaan:

"Kirjoittaja on mies, joka saattaa huutaa, kuiskata tai nauraa hykertää, mutta joka on aina paikalla. On myös selvää minkälainen mies hän on. Oli hän itsevarma tai neuroottinen, välitön tai sulkeutunut, hän on juuri kokemisen ja ajattelemisen keskipiste. Kun hän on keksinyt jotain, hän kertoo siitä meille ja siitä miten hän sen keksi."

Tästä on kysymys Jäähyväisluennoissakin. Tunnelma vaihtuu tarpeen mukaan ja kirja on hieno lukukokemus. Hienous piilee erityisesti kirjan hienovireisessä sävyssä, jossa henkilökohtaisessa tyylilajissa kirjoitettu diskurssi

lomittuu yhteiskunnallisiin ja teoreettisiin kysymyksiin. Kirja lohduttaa ja esittää elämän traagisuuden erityisesti 5. luennessa elämän merkityksen löytämisestä. Eskola haluaa antaa merkityksen sellaisellekin elämälle, jossa ei kirjoiteta kirjoja eikä luoda korkeakulttuuria. Tämä sanoma on aikanamme aivan keskeinen. Että elämän merkityksiä on ja pitää olla useita:

"Ihmisyiden kontekstissa kenen tahansa yksilön elämälle antaa täyden merkityksen jo se, että hän vie elämisensä loppuun tai kantaa sen traagisen lyhentymisen ihmisarvosta liikaa tinkimättä."

Kirjassa on viisautta jokaiselle, joka seuraa ja osallistuu kulttuurintutkimuksen ja yleensä ihmistieteelliseen keskusteluun.

Donner kirjoittaa: "Häntä pidetään uusista yhteiskunnan tutkijoista kaikkein poliittisimpana, mutta olen havaitsevinani hänen puhe- ja reagoitavassaan runsaasti lempeyttä ja ymmärtämystä." ... "Eroituani Eskolasta kävelen pitkin Hämeenkatua. Lumisade on lakanut. Sitten menen Teatteriravintolaan iltamoukulle. Ravintolassa soittavat tavallisesti italialaiset ja espanjalaiset orkesterit, mutta tänä iltana istuu pianon ääressä muuan nuorukainen, joka laulaa protestilauluja maailman muuttumisesta."

Eskola aloittaa kirjansa pohtimalla käsitteellisesti ja empiirisesti havainnoin, miksi tarina, johon Donnerin kuvaama nuoruus-

nenkin kuului, ei enää toimi, miksi näin on käynyt ja mistä löydetään aineksia uuteen yhteiskunnalliseen kertomukseen, jossa yhä kannetaan huolta kanssaihmisistä?

Eskola käy lyhyen keskustelun Kaisa Korhos -haastattelun kanssa, jossa Korhonen sanoo sukupolvensa edustajien uskoneen maailman muuttamiseen, mutta nykynuorten uskovan vain oman elämäntapansa valintaan. Eskola hakee vastausta sosiopsykologisesta perusilmioista, yhteistoiminnasta: "Tähän haluaisin Kaisalle sanoa, että jos tarpeeksi moni valitsee elämäntavan, joka ei anna tukea maailman vääryyksille, niin ehkä se muuttaa maailmaa?"

Suomessa vääryyksiä vastaan valitseminen on aina tulkittu radikalismiksi, mutta varsinkin silloin, kun aikakautta ilmentää yksilöllisyys yhteistoiminnan vastakohtana. Helsingin Sanomien Vanhat ja vihaiset -kirjoitussarjassa (11. 6. 1998) Eskola toteaa pitäneensä 60-luvun radikalismia jotenkin epämaäräisenä. Tämän päivän radikalismilla on Eskolan mukaan kettutyttöjen kasvot. Kenties juuri he vääryyksiä vastaan valitessaan kirjoittavat uutta kertomusta, jota Eskolakin kirjassaan kaipaillee.

Entä tieteelliset keksinnöt, onko kirjassa jokin käsitteellinen olio, joka ansaitsee tieteellisen keskustelun laajempaa huomiota? Vastaus riippuu tietenkin lukijan omasta sen hetkisestä kiinnostuksesta, tieteellisestä orientaatiosta ja akateemisesta yleissivistyksestä.

Itseäni monien muiden ohella tätä nykyään kiinnostava käsitteellinen olio on ajatus erilaisista ihmisen elämään kuuluvista narratiiveista, kertomuksista ja tarinoista. Uutta tuossa oliossa edustaa kirjassa se, miten narratiiveja kerrotaan ja millaisilla retorisisilla keinoilla lukija vedetään mukaan pohtimaan esitetyjä ajatuksia.

Eskolalle narratiivit ovat kulttuuriin sisältyviä voimavaroja. Näistä hän kirjansa viidennessä ja kuudennessa luvussa ammentaa tekstinsä kudokseksi ja käyttää kertomuksia teoreettistyyppisinä esimerkkeinä narratiivisen tutkimuksen mahdollisuuksista. Kirja auttaa sen seikan tunnistamisessa, kuinka ihmisen olemista jäsentää erilaisiin kulttuurissa eläviin kertomuksiin sisältyvien mielikuvien ja mielikuvatyöskentelyn voima. Eskola on jo pitkään edustanut niitä, jotka Pekka Sulkusen (Yhteiskuntapolitiikka 1/98) tavoin voivat sanoa: "Minun korvissani väite tosiasioista mielikuvien vastakohtana on väärä, epäkäytännöllinen ja pitkästyttävä."

Jerome Brunerin mukaan (Actual minds, possible worlds, 1986; The culture of education, 1996) meillä on kaksi tapaa kokea ja hahmottaa maailma. Kausaalisen tai loogisen olemisen lisäksi olemme maailmassa narratiivisesti. Säilömmme ja instituutioimme tietoa myytteinä, kansanperinteenä, tutkimuksena ja historiallisina dokumentteina kirjastoihin, arkistoihin ja kovalevyille. Näissä tieto jäsentyy pääosaltaan narratiivisesti ja näistä syntyy kulttuuri, inhimillisen olemisen kannalta tärkeiden kertomusten varasto.

Daniel Stern (Maailma lapsen silmin, 1992) sanoo narratiivisuuden olevan oma kehityksellinen harppauksensa lapsen kehityksessä. Noin kolmen vuoden iässä tapahtuu muutos, johon kulttuurin olemassaolo perustuu: lapsi oppii kertomaan kokemustensa pohjalta tarinan. Hän pystyy sepittämään kertomuksen omasta elämästään, ympäristön tapahtumista ja nostamaan menneisyydestä esiin tilanteita ja havaintoja.

Eskolan esimerkit narratiivisuudesta koskevat hänen omaa elämänsä, tai paremminkin siitä kirjoitettua esitystä, eikä niitä sidota narratiivisesta tutkimuksesta käytyyn laajaan ja monialaiseen metodologiseen keskusteluun. Kysymys on metodista. Yhteiskunnan ja kulttuurintutkimuksessa kielen käyttö tutkijan retorisena keinona ei kosketa vain todellisuuden esittämistä tällaisena tai tuollaisena, representaationa tai konstruktiona, (siis todentamisen ja vakuuttamisen logiikkaa), vaan ulottuu myös todellisuuden hahmottamiseen eli sen tutkimiseen (keksimisen logiikkaan) asti. Tutkijoina olemme aina jo valmiiksi sisällä sosiaalisessa, se antaa näkökulmamme, kohteemme ja järkemme, halusimme sitä tai emme. Tässä mielessä Eskolan kirja on tärkeä panos keskusteluun ihmistieteilijöiden suhteesta ns. tutkimusmenetelmiin.

Juha Suoranta